

УДК 37.013.74

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5\(5\)-270-283](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5(5)-270-283)

Вдович Світлана Михайлівна кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, вул. Клепарівська, 35, м. Львів, 07908, тел.: (067) 969-71-13, <https://orcid.org/0000-0003-3582-4395>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Анотація. У статті обґрунтовано методологічні підходи до дослідження розвитку естетичного виховання молоді. Історико-хронологічний підхід сприяє визначенню та вивченню основних етапів і динаміки розвитку естетичного виховання молоді у ХХ столітті, виявленню й аналізу його особливостей на кожному з етапів розвитку, зв'язків та взаємовпливів з іншими педагогічними явищами та з розвитком суспільства загалом. Системний підхід сприяє розкриттю розвитку естетичного виховання молоді в цілісності з усіма його елементами і взаємозв'язками між ними та водночас як складової частини освітнього процесу та розвитку суспільства загалом, законам і вимогам якого естетичне виховання підпорядковується. Синергетичний підхід сприяє аналізу естетичного виховання з усіма суперечностями, змінами та проблемами, а також умов і чинників, під впливом яких воно розвивалося, визначенню й обґрунтуванню основних здобутків, ідей, цінного досвіду та перспектив подальшого розвитку і вдосконалення як складної, багатогранної та водночас цілісної системи. Парадигмальний підхід дозволяє визначити теоретико-методологічні засади розвитку естетичного виховання молоді в різні історичні періоди з урахуванням домінування тієї чи іншої освітньої парадигми (авторитарної, гуманістичної, цифрової). Культурологічний підхід сприяє дослідженню історії розвитку естетичного виховання з урахуванням культурно-мистецьких цінностей досліджуваного періоду, соціально-економічних та суспільно-політичних умов, які впливали на розвиток освіти і виховання, виявленню найвагоміших здобутків і найкращого досвіду естетичного виховання молоді, обґрунтуванню культурної цінності естетичного виховання конкретного історичного етапу. Цивілізаційний підхід розглядає естетичне виховання у контексті приналежності України та її регіонів до тієї чи іншої цивілізації та тісно пов'язаний з антропоцентризмом і гуманізмом. Герменевтичний підхід дозволяє осмислено й адекватно інтерпретувати архівні джерела, пояснювати їх, виходячи з власного сприйняття і досвіду, формулювати власне бачення й оцінювати педагогічні процеси, що відбувалися

в досліджуваний період, а також проектувати вивчені педагогічні явища і процеси на сучасність і використовувати позитивний досвід минулого.

Ключові слова: естетичне виховання, історико-педагогічне дослідження, методологія, методологічний підхід.

Vdovych Svitlana Mykhailivna PhD (Pedagogy), Senior Researcher, Associate Professor of Practical Psychology and Pedagogy Department, Lviv State University of Life Safety, Kleparivska St., 35, Lviv, 07908, tel.: (067) 969-71-13, <https://orcid.org/0000-0003-3582-4395>

METHODOLOGICAL APPROACHES TO STUDYING HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF YOUTH'S AESTHETIC EDUCATION

Abstract. The article substantiates the methodological approaches to the study of the youth's aesthetic education development. The historical and chronological approach helps to identify and study the main stages and dynamics of youth's aesthetic education in the twentieth century, to identify and analyze its features at each stage of the development, connections and interactions with other pedagogical phenomena and society in general. The systematic approach helps to reveal the development of youth's aesthetic education in its entirety with all its elements and relationships between them and, at the same time, as part of the educational process and development of society as a whole, the laws and requirements of which aesthetic education is subject to. The synergetic approach contributes to the analysis of aesthetic education with all the contradictions, changes and problems, as well as conditions and factors under the influence of which it developed, identifying and justifying the main achievements, ideas, valuable experience and prospects for further development and improvement as a complex, multifaceted and integrated system. The paradigmatic approach allows determining the theoretical and methodological foundations of the development of youth's aesthetic education in different historical periods, taking into account the dominance of a particular educational paradigm (authoritarian, humanistic, or digital ones). The culturological approach contributes to the study of the history of the development of aesthetic education, taking into account the cultural and artistic values of the period under study, the socio-economic and socio-political conditions that influenced the development of education and upbringing, identifying the most significant achievements and the best experience in the aesthetic education of young people, substantiating the cultural value of the historical stage. The civilization approach considers aesthetic education in the context of belonging of Ukraine and its regions to one or another civilization and is closely connected with anthropocentrism and humanism. The hermeneutic approach allows meaningful and adequate interpretation of archival sources, explaining them on the base of their own perception and experience, formulating their own vision and

evaluating pedagogical processes that took place in the study period, as well as projecting studied pedagogical phenomena and processes to the present and using positive past experiences.

Keywords: aesthetic education, historical and pedagogical research, methodology, methodological approach.

Постановка проблеми. Естетичне виховання учнівської та студентської молоді є важливою складовою національного виховання, яке покликане сформувати свідомого й активного громадянина України «через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів» [12]. У «Концепції національного виховання студентської молоді» одним із напрямів визначено естетичне виховання, завданнями якого є: «розвиток естетичних потреб і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності; формування у молоді естетичних поглядів, смаків, які ґрунтуються на українських народних традиціях та кращих надбаннях світової культури; вироблення умінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу, відчувати і відтворювати прекрасне у повсякденному житті» [12].

В українській культурі й освіті накопичено значний досвід естетичного виховання молодого покоління, який потребує вивчення з метою ефективного використання в освітній практиці з урахуванням сучасних реалій та розвитку народної культури і мистецтва, естетизації всіх сфер життя і діяльності українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем естетичного виховання присвячено багато праць українських вчених (Г. Васянович, Д. Джола, І. Зязюн, Н. Киященко, В. Кудін, М. Лещенко, С. Масол, С. Мельничук, Н. Миропольська, С. Миропольський, Л. Оршанський, О. Отич, О. Рудницька, В. Сухомлинський, Г. Шевченко, А. Щербо та ін.). Методологічні аспекти розвитку естетичного виховання вивчали О. Гуріна, Ю. Деркач, М. Долматова, О. Отич, Т. Пагута, Н. Тодосієнко, А. Чаговець та ін. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу була предметом вивчення у працях таких О. Адаменко, Л. Ваховського, Н. Гоголь, Л. Голубничої, Н. Гупана, Н. Дічек, О. Дубасенюк, О. Касьянкової, Є. Коваленко, В. Коваль, Є. Пліска, О. Сухомлинської, Є. Хрикова та ін.

Мета статті – обґрунтувати основні методологічні підходи, які варто використовувати, досліджуючи розвиток естетичного виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. Будь-яке наукове дослідження повинно базуватися на тій чи іншій методології, тобто на певній основі наукового пізнання та перетворення дійсності. Як зазначає С. Гончаренко, «визначаючи методологію, пошукувач твердить, з яких саме позицій, підходів і принципів він досліджує проблему» [5, с. 66].

На думку О. Отич, методологічні підходи розглядаються, «по-перше, як деякі вихідні принципи, позиції, основні положення чи переконання дослідника; по-друге, як напрями вивчення предмета дослідження» та «дозволяють не лише проаналізувати й описати досліджуваний процес, виявивши певний аспект розуміння сутності досліджуваних освітніх явищ, але й передбачити можливі варіанти його розвитку» [10, с. 181]. О. Адаменко вважає, що «розвиток педагогічної науки є складним і багатофакторним процесом, на який впливають різні чинники, тому здійснення його аналізу потребує залучення широкого спектра знань не лише з педагогіки, а й із суміжних галузей – філософії, соціології, наукознавства, історії, тобто застосування міждисциплінарної теоретико-методологічної бази» [1, с. 8]. Н. Гоголь методологічний підхід розуміє «як гносеологічну цінність, що включає дослідницькі установки стосовно об'єктів історико-педагогічної дійсності, а також методологічні засоби вивчення цих об'єктів» [4, с. 10].

Вивчаючи різні аспекти естетичного виховання молоді, дослідники пропонують розглядати їх з точки зору таких методологічних підходів: синергетичного, аксіологічного, культурологічного, цивілізаційного, діяльнісного (Л. Кириченко); культурологічного, середовищного, аксіологічного, креативного, інтегративного та естетотерапевтичного (Ю. Деркач); культурологічного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, інтегративного (Н. Тодосієнко, Т. Маринчук); системного, синергетичного, акмеологічного, середовищного (А. Чаговець, О. Гуріна); акмеологічного (В. Бордюк); культурно-антропологічного (Л. Масол) та ін. Велику кількість методологічних підходів обґрунтовують Н. Гоголь (системно-хронологічний, цивілізаційний, історіографічний, історико-генетичний, парадигмальний, аксіологічний, особистісно-діяльнісний, антропологічний, акмеологічний, синергетичний, культурологічний, компетентнісний, порівняльний, ретроспективний, територіальний, герменевтичний, феноменологічний та ін.) та О. Отич (гуманістичний, антропологічний, культурно-антропологічний, особистісний, індивідуальний, індивідуально-особистісний, полісуб'єктний (діалогічний), діяльнісний, контекстний, компетентнісний, аксіологічний, цивілізаційний, конкретно-історичний підходи, холістичний, герменевтичний, семіотичний, феноменологічний, міждисциплінарний).

На нашу думку, варто розмежовувати методологічні підходи до естетичного виховання молоді та ті, які використовуються для дослідження розвитку естетичного виховання, оскільки історико-педагогічні дослідження мають свою специфіку. Якщо методологічні підходи до естетичного виховання визначають, яким чином має відбуватися естетичний розвиток особистості, виходячи з позицій того чи іншого наукового напрямку, концепції чи існуючої освітньої парадигми, то методологічні підходи до вивчення історії освітнього процесу передбачають розроблення системи принципів і методів його

дослідження, у нашому випадку – історії розвитку естетичного виховання. Як зазначає Є. Пліско, «розробка методологічного інструментарію дослідження будь-якого історико-педагогічного феномена дозволить отримати системне наукове розуміння поставленого питання, яке складає не тільки певний набір теоретичних концепцій і практичного досвіду минулого, а й дозволить виявити ряд закономірностей, тенденцій розвитку освіти в контексті її історії» [11, с. 184]. Дослідник для вивчення історії педагогіки пропонує використовувати такі базові підходи, як системний, хронологічний, історико-логічний, культурологічний, антропологічний, парадигмальний, синергетичний, герменевтичний, міжгалузевий (міждисциплінарний) [11].

Вважаємо за доцільне використати такі основні методологічні підходи до вивчення історії розвитку естетичного виховання молоді: історико-хронологічний, системний, синергетичний, парадигмальний, культурологічний, цивілізаційний, герменевтичний. Розглянемо детально кожен із них.

Одним із підходів до вивчення історії розвитку естетичного виховання молоді у ХХ ст. є історико-хронологічний, який сприяє дослідженню у контексті соціально-економічних та суспільно-політичних змін послідовності подій в освітній сфері та їх впливу на естетичне виховання молоді на різних історичних етапах.

Історико-хронологічний підхід був предметом дослідження О. Аніщенко, В. Безлюдної, Л. Березівської, Л. Ваховського, Л. Голубничої, Н. Гупана, Н. Коляди, В. Кушнір, Л. Мільто та ін.

«Хронологічний підхід, – зазначає Н. Гупан, – потребує розгляду історико-педагогічних досліджень у чітко визначених часових рамках у межах визначеної періодизації розвитку історико-педагогічної науки» [6, с. 12]. В його основі лежить принцип історизму, опора на який, як вважає Т. Ховрякова, «дає змогу відтворити розвиток явища в його історичному контексті, з урахуванням особливостей певних етапів його соціокультурного розвитку, зокрема в педагогічному аспекті. Цей принцип дає змогу уникнути оціночності суджень та сприяє об'єктивності висвітленні досліджуваного матеріалу, оскільки ті чи ті погляди науковців, що можуть здаватися нині застарілими та непродуктивними, свого часу могли мати прогресивний характер та загалом вплинули на розвиток проблеми, що досліджується» [16, с. 41–42].

Історико-хронологічний підхід дозволив нам, вивчивши та врахувавши конкретні факти історії естетичного виховання, визначити основні етапи, дослідити динаміку змін в естетичному вихованні молоді у ХХ столітті, виявити його особливості на кожному з етапів розвитку, прослідкувати зв'язки та взаємовпливи з іншими педагогічними явищами та з розвитком суспільства загалом.

Системний підхід – це такий спосіб наукового дослідження, який дозволяє виокремити в педагогічному явищі складові частини та розглянути їх

у системній єдності, взаємовідношеннях та взаємовпливі. Засновником загальної теорії систем є Л. фон Берталанфі. Системний підхід також розробляли П. Друкер, Г. Саймон, А. Чандлер та ін., його застосування у вивченні освітніх процесів вивчали О. Адаменко, В. Беспалько, С. Гончаренко, В. Загвязинський, А. Хуторський та ін. Щодо вивчення історії педагогіки цей підхід пропонують застосовувати О. Адаменко, А. Вихрущ, В. Вихрущ, Н. Гоголь, Н. Гупан, Є. Коваленко, В. Ковальчук, Н. Коляда та ін.

Системний підхід сприяє розкриттю розвитку естетичного виховання молоді в цілісності з усіма його елементами і взаємозв'язками між ними та водночас як складової частини освітнього процесу та розвитку суспільства загалом, законам і вимогам якого естетичне виховання підпорядковується.

Як зазначає О. Адаменко, «розгляд педагогічної науки як системи здійснюється з огляду на те, що їй притаманні всі ознаки системи», зокрема цілісність, структурність, взаємозалежність системи й зовнішнього середовища, ієрархічність, багатоваріантність опису [1, с. 9].

З одного боку, естетичне виховання повинно досліджуватися як цілісна складна розгалужена система, яка різними методами, формами та на різних освітніх рівнях формує естетичні почуття, сприйняття, погляди, ставлення, смаки, ідеали, судження, потреби, спонукає до естетичної діяльності та виражається в ній, використовуючи найрізноманітніші засоби: образотворче мистецтво, художню літературу, театр, кіно, телебачення, музику, танець, архітектуру, природу, художню діяльність особистості тощо. Причому всі складові цієї системи взаємозалежать від їх ролі та функцій і впливають один на одного, розвиваючи і змінюючи таким чином усю систему естетичного виховання молоді.

З іншого боку, естетичне виховання молоді є елементом виховної системи й освіти загалом (загальної, вищої, професійної), а також частиною народної культури. Тому вивчати особливості розвитку естетичного виховання молоді слід у контексті розвитку культури та освіти досліджуваного періоду, а також соціально-економічних і суспільно-політичних змін, які відбуваються у суспільстві. Окрім того, системний підхід передбачає вивчення окремих елементів та цілісної системи естетичного виховання молоді конкретного історичного періоду з різних точок зору та підходів, які існують у сучасній науці.

Системний підхід у дослідженні історії розвитку естетичного виховання молоді передбачає: обов'язкове виявлення і вивчення всіх його складових елементів, форм, методів і засобів, внутрішніх зв'язків і залежностей між ними, їхніх особливостей і властивостей, функцій, завдань і можливостей; з'ясування зовнішніх зв'язків системи естетичного виховання досліджуваного періоду з іншими видами виховання та різноманітними педагогічними явищами, залежностей від умов, які впливають на її розвиток; визначення етапів та

особливостей розвитку естетичного виховання, його сучасного стану та перспектив подальшого вдосконалення.

Оскільки естетичне виховання є складною системою, має безліч взаємозв'язків з іншими педагогічними явищами, залежить від суспільно-політичних та соціально-економічних змін в суспільстві, піддається впливу різноманітних чинників, використовує багато педагогічних форм і методів, при цьому постійно змінюється, розвивається і вдосконалюється, доцільно досліджувати його крізь призму синергетичного підходу.

Засновником синергетики вважається Г. Хакен, який визначає її як «сукупний колективний ефект взаємодії великої кількості підсистем, що приводить до утворення стійких структур і самоорганізації у складних системах» [15, с. 9]. Освіту як синергетичну систему, здатної до перманентної трансформації та оновлення, досліджують Ф. Власенко, М. Ілляхова, В. Ільїн, В. Кремень, Л. Ткаченко [13] та ін. Особливості застосування синергетичного підходу в історико-педагогічних дослідженнях вивчають О. Вознюк, Н. Воронова, Н. Гоголь, І. Зязюн, С. Клепко, Н. Колісніченко, С. Коломієць, Е. Лузік, В. Лутай, Л. Петренко, О. Цюняк та ін.

Як зазначає В. Кремень, «синергетичне знання може бути зрозуміле як своєрідна «синергія життя». У контексті такого підходу розкривається можливість бачити «ціле», водночас зберігаючи окреме й унікальне значення «частини», оскільки жорстка альтернатива між «цілим» і «частиною» блокує процес мислення. Проблема полягає не у виборі однієї з альтернатив – цілісного або фрагментарного мислення, а в освоєнні мислення, що розділяє, відрізняє і поєднує» [13, с. 8].

Використання синергетичного підходу в дослідженні історії естетичного виховання молоді сприяє його цілісному аналізу з усіма суперечностями, змінами та проблемами, а також умов і чинників, під впливом яких воно розвивалося, визначенню й обґрунтуванню основних здобутків, ідей, цінного досвіду та перспектив подальшого розвитку і вдосконалення естетичного виховання як складної, багатогранної та водночас цілісної системи.

Значна увага науковців (Л. Барановська, Л. Ваховський, О. Вознюк, Н. Гупан, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Касьянова, С. Клепко, В. Лозова, О. Сухомлинська та ін.) приділяється аналізу парадигмального підходу та використанню його в історико-педагогічних дослідженнях. Засновником цього підходу вважають Г. Бергмана, який ввів у науковий обіг поняття «парадигма», та Т. Куна, завдяки якому це поняття набуло поширення та закріпилося в науковій термінології як загальновизнані наукові досягнення, які на якийсь час надають зразки проблем та рішень для спільноти практиків [17], тобто це сукупність наукових знань, цінностей і переконань, а також методів дослідження, загальновизнаних та використовуваних науковою спільнотою як зразок упродовж певного періоду. Як зазначає Л. Ваховський, «парадигмальний

підхід дає можливість розглядати історію науки як процес конкурентної боротьби між науковими спільнотами, яка призводить до зміни парадигм» [2, с. 76].

Використання парадигмального підходу дозволяє нам визначити теоретико-методологічні засади розвитку естетичного виховання молоді в різні історичні періоди з урахуванням домінування тієї чи іншої освітньої парадигми.

Досліджуючи розвиток вищої освіти України упродовж ХІХ – початку ХХІ ст., Н. Дем'яненко виділяє такі педагогічні парадигми: академічну (ХІХ ст. – початок ХХ ст., підвищення суспільно-політичної і науково-культурної обізнаності), професійно орієнтовану (1917 р. – кінець 1980-х рр.; професіоналізація змісту освіти), професійно-технологічну (кінець 1980-х рр. – 1990 рр., технологізація освітнього процесу) і гуманітарну (1991 р. – донині; гуманізація та гуманітаризація змісту навчання, євроінтеграція). «Вони відрізняються метою, змістом, провідними орієнтирами, теоретичними поглядами на особистість, її діяльністю в освітньому просторі» [7, с. 57].

У контексті дослідження естетичного виховання молоді України у ХХ столітті, на нашу думку, доцільно враховувати вплив таких освітніх парадигм:

- авторитаризму, яка домінувала в радянські часи та мала на меті дати учням та студентам якомога більше необхідних знань, причому розвитку особистості не надавалася належна увага;
- гуманізму (людиноцентризму), що виникла у другій половині ХХ ст. й активно утверджується в Україні з 1991 р., передбачає визнання людини як найвищої цінності, свідомий всебічний розвиток особистості, суб'єкт-суб'єктні (рівноправні) відносини та продуктивну співпрацю учня і вчителя, викладача та студента;
- цифровізації (комп'ютеризації та інформатизації), яка розпочалася у середині 70-х років ХХ століття та передбачає впровадження цифрових технологій в усі сфери життя людини, у тому числі в освіту й естетичне виховання зокрема.

У дослідженні історії розвитку естетичного виховання молоді важливу роль відіграє культурологічний підхід. Його сутність різнобічно обґрунтували багато дослідників (О. Артюхова, М. Бастун, Л. Березівська, Є. Бондаревська, Г. Васянович, Н. Воронова, Н. Гоголь, Л. Голубнича, І. Зязюн, І. Іванова, Є. Коваленко, О. Олійник, В. Онищенко, О. Отич, Л. Руденко, О. Рудницька, Н. Сейко та ін.).

На думку Є. Коваленко, «культурологічний підхід у процесі вивчення історії педагогіки виходить з того, що сфера освіти є складником загального культурного простору на певному історичному етапі його розвитку. Культура при цьому виступає у трьох аспектах: 1) культура як програма діяльності й поведінки, як спонукальний чинник дії; 2) культура як наступність; культура є

досвідом людської діяльності, який передається від покоління до покоління, при цьому культура не лише передається на засадах наступності, вона розвивається, збагачується; 3) культура як накопичення, акумуляція соціально-педагогічного досвіду» [9, с. 29–30]. Дослідниця наголошує на важливості передачі та накопичення соціально-педагогічного досвіду, який в історико-педагогічних дослідженнях розглядається як «соціально-педагогічне історичне явище», об'єкт пізнання. Таким об'єктом може, наприклад, стати естетичне виховання молоді.

Культура завжди відображається в естетичному вихованні (як на особистісному рівні, так і в суспільстві загалом), від рівня культури залежить поведінка людини як прояв естетичного розвитку особистості, досвід естетичного виховання як складова досвіду людської діяльності передається з покоління в покоління та постійно збагачується і вдосконалюється.

Культурологічний підхід тісно переплітається з парадигмальним підходом до вивчення історії розвитку естетичного виховання, адже культура, як і пануюча в конкретний історичний період педагогічна парадигма, визначає напрям розвитку освіти і виховання, її зміст, форми і методи.

Як зазначає Н. Воронова, «культурологічний підхід значно розширює дослідницькі та прикладні межі, сприяє розробці панорамного, багатовимірного погляду і полісистемного пояснення всієї сутності культурних проблем, цінностей, компонентів сучасної освіти. Культурологічний підхід стимулює розуміння еволюції освітньої сфери як культурного феномена, що відповідає тенденціям і динаміці сучасної соціокультурної ситуації. Він розширює межі проектування, допомагає суб'єктам освітньої діяльності визначати інноваційні, якісні, ціннісні завдання, стимулює прийняття масштабних, творчих рішень і як методологічний засіб зумовлює пріоритетність культуроцентристського розгляду більшості явищ людського буття» [3, с. 227].

Культурологічний підхід сприяє дослідженню історії розвитку естетичного виховання з урахуванням культурно-мистецьких цінностей досліджуваного періоду, соціально-економічних та суспільно-політичних умов, які впливали на розвиток освіти і виховання, виявленню найвагоміших здобутків і найкращого досвіду естетичного виховання молоді; обґрунтуванню культурної цінності естетичного виховання конкретного історичного етапу.

З культурологічним підходом тісно пов'язаний цивілізаційний підхід до вивчення історії розвитку естетичного виховання молоді. Теоретиками цивілізаційного підходу вважаються Ф. Бродель, М. Вебер, С. Гантінгтон, М. Данилевський, П. Сорокін, А. Тойнбі, О. Шпенглер. Його застосування в історико-педагогічних дослідженнях обґрунтовують Л. Березівська, С. Білан, О. Вознюк, Б. Глотов, В. Гончаревський, О. Дубасенюк, В. Зінкевич, Є. Коваленко, Л. Мартіросян, Л. Москальова, Н. Сейко, Л. Семеновська та ін.

Цивілізаційний підхід, на противагу формаційному, розглядає історію, в тому числі історію освіти і виховання, акцентуючи увагу на фактах, які

пов'язані з діяльністю людини, її становищем і роллю в соціумі, культурою, свободою, можливістю самореалізації, ціннісними орієнтаціями тощо. Використовуючи цивілізаційний підхід, естетичне виховання слід розглядати у контексті приналежності України та її регіонів до тієї чи іншої цивілізації. Так, наприклад західноукраїнські землі до 1939 року належали до Польської Республіки, а отже, тяжіли до європейської цивілізації, а з початком Другої світової війни перейшли до складу СРСР, ціннісні орієнтири якого суттєво відрізнялися. Це, безумовно, впливало на особливості культурного розвитку народу, визначало напрям розвитку освіти і виховання. Сьогодні фактично також ведеться боротьба українського народу за приналежність до європейської цивілізації.

Як зазначає О. Дубасенюк, «цивілізаційний підхід потребує врахування умов природи та організації середовища (суспільного, освітнього, групового, інформаційного та ін.) з метою ефективного й оптимального впливу його чинників на формування особистості суб'єктів освіти ... Він також передбачає розгляд освітніх процесів як цивілізаційних явищ, тобто такий підхід дозволяє аналізувати педагогічну дійсність як прояв найбільш загальних чинників та детермінант розвитку людської цивілізації. Загалом, окреслений підхід дає можливість дослідити використання законів та особливостей соціально-економічного, історичного розвитку людської цивілізації у сфері аналізу конкретної педагогічної проблематики» [8, с. 158].

Характерною рисою цивілізаційного підходу є антропоцентризм (людиноцентризм), згідно з яким у центрі Всесвіту стоїть людина як головний об'єкт історико-педагогічного дослідження. З позицій антропоцентризму естетичне виховання людини має бути природним, вільним, наповненим особистісним змістом. Естетичне виховання покликане розвивати особистість, сприяти її самовизначенню, саморозвитку та самореалізації, враховуючи її інтереси, прагнення, здібності, моральні та духовні цінності. При цьому жодні норми, стандарти чи ідеали не повинні обмежувати прагнення особистості до розвитку і вдосконалення, лише за такої умови людина зможе віднайти саму себе справжню, зрозуміти свої бажання і можливості, реалізувати власні творчі здібності.

Положення антропоцентризму тісно переплітаються з ідеями гуманної педагогіки (природовідповідності, культуровідповідності, вільного виховання, навчання рідною мовою та ін.), що, безумовно, слід аналізувати, досліджуючи особливості розвитку естетичного виховання в Україні у ХХ ст.

Сутність герменевтичного підходу полягає в осмисленому тлумаченні та розумінні письмових джерел. Ідеї герменевтики відображені в працях М. Гайдеггера, В. Гумбольдта, Х.-Г. Гадамера, В. Дільтея, Е. Коррета, П. Рікера, Ф. Шляєрмахера. На значенні використання герменевтичного підходу в дослідженні історії освітніх процесів наголошують О. Бойко, В. Гарага, Н. Дічек, Є. Коваленко, Г. Корж, А. Линенко, О. Полатайко, Н. Сейко та ін.

Як зазначає І. Соколова, «герменевтика затребувана як методологія гуманітарного освоєння феноменів культури..., в основі якої ідея впливу механізмів читання та інтерпретації культурних текстів на свідомість людини в цілому, на способи її мислення і світорозуміння, а також (опосередковано) і на інші види діяльності, в тому числі на прогнозування, моделювання, проектування, діагностику та педагогічне спілкування» [14, с. 26–27]. Сутність герменевтичного підходу, на думку О. Отич, «виявляється у розумінні, коментуванні, поясненні будь-якого педагогічного феномена як тексту, що дає змогу у ході його педагогічної інтерпретації подивитися на розвиток творчої індивідуальності студентів ... крізь призму історико-культурної традиції, впливу на нього загальнолюдської та національної культури, зокрема творів мистецтва» [10, с. 218].

В історико-педагогічних дослідженнях велике значення має вивчення архівних матеріалів (різноманітних документів, матеріалів з'їздів і конференцій, законів, нормативних актів, державних постанов, розпоряджень і наказів досліджуваного періоду; навчальних планів і програм закладів освіти; статистичних та звітних матеріалів закладів освіти та органів управління освітою різних рівнів; фотографій, ілюстрацій та інших зображальних матеріалів, які зберігаються в державних архівах чи архівах закладів освіти тощо). Ці матеріали дають змогу дослідникові відтворити освітню реальність досліджуваного періоду, є свідченням домінуючої в той час ідеології, пануючої педагогічної парадигми та загальноприйнятих цінностей суспільства, відображають соціально-економічні, суспільно-політичні та культурні процеси того часу, формують уявлення про нормативно-правове регулювання й умови естетичного виховання в Україні, дозволяють краще прослідкувати зміни, які відбувалися в освіті, зокрема в естетичному вихованні молоді, виявити зміст, форми, методи та кращий досвід естетичного виховання з метою впровадження його в сучасну освітню практику.

Завдяки герменевтичному підходу науковець, вивчивши архівні джерела, осмислено й адекватно інтерпретує їх, пояснює, виходячи з власного сприйняття і досвіду, формулює власне бачення й оцінює педагогічні процеси, що відбувалися в досліджуваній ним період, а також проектує вивчені педагогічні явища і процеси на сучасність, намагаючись використати позитивний досвід минулого.

Висновки. Таким чином, вважаємо за доцільне використати такі основні методологічні підходи до вивчення історії розвитку естетичного виховання молоді: історико-хронологічний, системний, синергетичний, парадигмальний, культурологічний, цивілізаційний, герменевтичний. У подальшому плануємо визначити й обґрунтувати періоди розвитку естетичного виховання молоді у ХХ столітті.

Література:

1. Адаменко О. Методологічні засади дослідження історії розвитку педагогічної науки. Рідна школа. 2013. № 1–2. С. 8–14.
2. Ваховський Л. Ц. Особливості використання парадигмального підходу в дослідженнях з історії освіти та педагогічної думки. Освіта та педагогічна наука. 2021. № 2 (177). С. 75–82.
3. Воронова Н. С. Культурологічний підхід у вищій школі. Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. Том 23. 2018. С. 222–229. URL : <https://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/download/183/182>
4. Гоголь Н. В. Методологічні підходи в історико-педагогічному дослідженні. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 74. Т. 1. С. 8–13.
5. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
6. Гупан Н. М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2001. 403 арк.
7. Дем'яненко Н. Парадигмальний вимір розвитку вищої школи в Україні (XIX – початок XXI ст.). Рідна школа. 2017. № 9–10. С. 56–62. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2017_9-10_12
8. Дубасенюк О.А. Наукові підходи до освіти дорослих. Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Рута, 2016. С. 155–167.
9. Коваленко Є. І. Методологічна функція історії педагогіки у становленні майбутнього педагога. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки. 2012. № 4. С. 27–34. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_4_8
10. Отич О. М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти: монографія / за наук. ред. І. А. Зязюна. Чернівці: Зелена Буковина, 2008. 455 с.
11. Пліско Є. Методологія історико-педагогічних досліджень. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2019. № 1. С. 179–187.
12. Про затвердження Концепції національного виховання студентської молоді: Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 25.06.2009, Протокол N 7/2-4. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text
13. Синергетика і освіта : монографія / за ред. В. Г. Кременя. К. : Інститут обдарованої дитини, 2015. 348 с.
14. Соколова І. Наукові підходи до проведення компаративних досліджень в освіті. Освітологія. 2014. Вип. 3. С. 23–29. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ocvit_2014_3_5
15. Хакен Г. Синергетика. Москва : Мир, 1980. 406 с.
16. Ховрякова Т. І. Методологічне підґрунтя історико-педагогічного висвітлення проблеми підготовки молоді до сімейного життя: принципи дослідження. Інноваційна педагогіка. 2021. Вип. 36. С. 39–42.
17. Kuhn T. S. The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: University of Chicago Press, 1962. 222 p.

References:

1. Adamenko O. (2013) Metodolohichni zasady doslidzhennia istorii rozvytku pedahohichnoi nauky [Methodological bases of research of history of development of pedagogical science]. *Ridna shkola - Native school*, 1–2, 8–14 [in Ukrainian].

2. Vakhovskiy L. Ts.(2021) Osoblyvosti vykorystannia paradyhmalnogo pidkhdou v doslidzhenniakh z istorii osvity ta pedahohichnoi dumky [Features of the use of paradigmatic approach in research on the history of education and pedagogical thought]. *Osvita ta pedahohichna nauka - Education and pedagogical science*, 2 (177), 75–82 [in Ukrainian].
3. Voronova N. S. (2018) Kulturolohichni pidkhid u vyshchii shkoli [Culturological approach in higher education]. *Mizhnarodni Chelpanivski psykholoho-pedahohichni chytannia - International Chelpan psychological and pedagogical readings*, volume 23, 222–229. Retrieved from : <https://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/download/183/182> [in Ukrainian].
4. Hohol N. V. (2021) Metodolohichni pidkhody v istoryko-pedahohichnomu doslidzhenni [Methodological approaches in historical and pedagogical research]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh - Pedagogy of creative personality formation at higher and general education schools*, 74. vol. 1, 8–13 [in Ukrainian].
5. Honcharenko S. U. (2008) *Pedahohichni doslidzhennia. Metodolohichni porady molodym naukovtsiam [Pedagogical research. Methodological advice for young scientists]*. Kyiv – Vinnytsia : DOV «Vinnytsia» [in Ukrainian].
6. Hupan N. M. (2001) Rozvytok istorii pedahohiky v Ukraini (istoriografichnyi aspekt) [Development of the history of pedagogy in Ukraine (historiographical aspect)]: *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Dem'ianenko N. (2017) Paradyhmalnyi vymir rozvytku vyshchoi shkoly v Ukraini (XIX – pochatok XXI st.) [The paradigmatic dimension of the development of higher education in Ukraine (XIX - early XXI century)]. *Ridna shkola – Native school*, 9–10, 56–62. Retrieved from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2017_9-10_12 [in Ukrainian].
8. Dubaseniuk O. A.(ed). (2016) *Naukovi pidkhody do osvity doroslykh. Teoriia i praktyka profesiinoi maisternosti v umovakh tsilezhyttievoho navchannia [Scientific approaches to adult education. Theory and practice of professional skills in terms of purposeful learning]*. Zhytomyr : Vyd-vo Ruta [in Ukrainian].
9. Kovalenko Ye. I. (2012) Metodolohichna funktsiia istorii pedahohiky u stanovlenni maibutnoho pedahoha [Methodological function of the history of pedagogy in the formation of the future teacher]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Ser. : Psykholoho-pedahohichni nauky - Scientific notes of Mykola Hohol Nizhyn State University. Ser. : Psychological and pedagogical sciences*, 4, 27–34. Retrieved from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2012_4_8 [in Ukrainian].
10. Otych O. M. (2008) Mystetstvo u rozvytku individualnosti pedahoha: istorychnyi i metodolohichni aspekty [Art in the development of the teacher's personality: historical and methodological aspects]. Chernivtsi: Zelena Bukovyna. [in Ukrainian].
11. Plisko Ye. (2019) Metodolohiia istoryko-pedahohichnykh doslidzhen [Methodology of historical and pedagogical research]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of professional education*, 1, 179–187 [in Ukrainian].
12. *Pro zatverdzhennia Kontseptsii natsionalnoho vykhovannia studentskoi molodi : Rishennia kolehii Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 25.06.2009, Protokol N 7/2-4 [On approval of the Concept of national education of student youth: Decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 25.06.2009, No.7/2-4]*. Retrieved from : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text [in Ukrainian].
13. Kremen' V. (ed) (2015) *Synerhetyka i osvita [Synergetics and education]*. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny [in Ukrainian].
14. Sokolova I.(2014) Naukovi pidkhody do provedennia komparatyvnykh doslidzhen v osviti [Scientific approaches to conducting comparative research in education]. *Osvitohiia – Osvitology*, 3, 23–29. Retrieved from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ocvit_2014_3_5 [in Ukrainian].

15. Khaken H. (1980) *Sinergetika [Synergetics]*. Moskva : Mir [in Russian].
16. Khovriakova T. I. (2021) Metodolohichne pidgruntia istoryko-pedahohichnoho vysvitlennia problemy pidhotovky molodi do simeinoho zhyttia: pryntsypy doslidzhennia [Methodological basis of historical and pedagogical coverage of the problem of preparing young people for family life: principles of research]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 36, 39–42 [in Ukrainian].
17. Kuhn T. S. (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press [in English].